

PRİŞTİNE ŞEHİRİ MAHALLELERİ (1477-1569)*

Rahman ŞAHİN¹

ÖZET

Orta Balkanlar bölgesinde bulunan Priştine, bugün Kosova Cumhuriyeti'nin en büyük şehri ve başkentidir. İçerisinde çeşitli etnik unsurlar bulunduran şehir tarih boyunca Roma İmparatorluğu, Sırp Krallığı ve Osmanlı Devleti gibi birçok gücün egemenliği altında bulunmuştur. XV. yüzyıl ortalarına kadar gayrimüslimlerin yaşadığı bir alan olan şehrin demografik yapısı Osmanlı hâkimiyetiyle değişmeye başlamıştır.

Bu çalışmada XV. yüzyılın ikinci yarısından XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık yüz yıllık süreçte Priştine'nin demografik değişimi ele alınarak şehrin Türk-İslam şehri hüviyetine nasıl kavuştuğu değerlendirilecektir. Bu kapsamda şehre yapılan Müslüman-Türk iskânlarından, Priştine'de yeni kurulan câmi ve mescitlerden, bu ibadethaneler etrafında oluşan mahallelerden, mahallelerin birbirleri ile olan bağlantılarından ve mahallede yaşayan kişilerin nüfusundan bahsedilecektir. Ayrıca Müslüman mahallerinin fizikî yapı içindeki lokalizasyonu arşiv vesikalarına göre ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Şehir, Kosova, Priştine, Nüfus, Mahalle, Tahrir Defterleri

NEIGHBORHOODS of PRISTINA (1477-1569)

ABSTRACT

Pristina in Central Balkans is the largest city and capital of today's Republic of Kosovo. The city that is home to a variety of ethnical factors has been dominated by many powers throughout history such as the Roman Empire, the Serbian Kingdom, and the Ottoman Empire. The city that was a non-Muslim residence area until mid-15th Century started to adopt a different demographical structure with Ottoman sovereignty.

In this study, Pristina's demographical change in the almost hundred years from the second half of the 15th Century to the second half of the 16th Century is discussed and how the city gained its identity as an Turkish-İslamic city is assessed. In this scope, Muslim-Turkish residences built in the city shall be discussed along with new mosque and masjid established in Pristina,

* Bu makale "Osmanlı Yönetiminde Vılcıtrın Sancağı (1450-1550)" başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Rahman Şahin, Arş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, rahmansahin@erciyes.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2720-8958.

neighborhoods that emerged around the places of worship, connections of neighborhoods with each other, and demographics of residents in the neighborhood. Also, localization of Muslim neighborhoods in physical structure shall be presented based on recorded documents.

Keywords: *Ottoman Empire, City, Kosovo, Pristina, Population, Neighborhood, Cadastral Record Books*

1. GİRİŞ

Şehir, sakinlerinin hayatlarını tarımla değil, esas itibariyle ticaret ve alışverişle kazandıkları yerleşim yeri şeklinde tanımlanmakta olup (Weber, 2012: 88) iletişim ağının parçası, çevresindeki kırsal alanın pazarı ve gelişmiş bir ticaret merkezidir (Öz, 2005: 59; Pirenne, 2014: 18). Ekonomik ve kültürel birikimin yoğunlaştığı önemli yerleşim birimi olan şehirler sosyal çevre ile toplumsal hayatın merkezini oluşturur (Küçükbaşçı, 2010: 441). Tarih boyunca insanların ihtiyaçları, kültürleri ve dini gereksinimleri çeşitli şehir tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur ki bunlardan biri de Osmanlı şehridir. Osmanlılar sahip oldukları Türk ve Müslüman kimliklerini elde ettikleri veya kurdukları şehirlere yansıttıkları gibi mekânları da İslami inanç ve kültürden esinlenerek inşa etmişlerdir (Ergenç, 2012: 48; Özvar ve Bilgin, 2008: 22). Belgelerde “Cuma kılınır ve pazarı durur yer” olarak tanımlanan Osmanlı şehirleri, ticari faaliyetlerin gerçekleştiği çarşı-pazar ile genellikle bir ibadethane etrafında oluşan mahallelerden meydana gelmiştir (İ. Şahin, 2010: 446–447). Erken dönem Osmanlı şehirlerinin gelişimini etkileyen en önemli yapılardan biri de hiç şüphesiz câmilerdir (Yenişehirlioğlu, 1994: 30). Selçuklu şehirlerinde olduğu gibi Osmanlı şehirlerinde de câmî önemli bir yere sahiptir (Baykara, 1999: 529). Yeni fethedilen bölgelere yaptırılan külliyeler içerisinde bulunan câmî, medrese ve hamamla birlikte dinî hizmet sunmanın yanı sıra o şehre Osmanlı karakteristiği de katardı (Acun, 2002: 264; Todorov, 1983: 264).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müteakip gerçekleştirdiği fetihlerle hâkim olduğu coğrafyadaki şehirlerin çoğunun Osmanlı'dan önceki dönemlerde de var olduğu bir gerçektir (İ. Şahin, 2010: 446). Nitekim çalışmanın konusu olan Priştine de bu kategorideki şehirlerdendir. Priştine, Osmanlı fethinden önce Vuk Brankoviç'in idaresindeki Sırp Devleti'nin başşehriydi (Kiel, 2007: 346). Tarihi kayıtlarda Kosova sahrası denilen düzlüğün güneyinde bulunan Priştine, gerek yurt içinden gerekse yurt dışından pek çok araştırmacının çalışmalarına konu olmuştur. Çalışmaların bir kısmı bölgesel (Rexha, 2016; Rızaj, 1982), bir kısmı kronolojik (Kiel, 2007; Radovanovic, 1928; Selçuk, 2016) olarak geniş bir dilime yayılmış, ancak şehrin Osmanlı

fethiyle birlikte değişmeye başlayan demografisi ve kimliği ayrıntılı olarak ele incelenmemiştir. Öyleki bir şehrin kimliğinin belirlenmesindeki en önemli faktörler iskân ve nüfustur (Koç, 2005; 163). Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin resmî kayıtları olan 1477 (BOA, MAD.d 16, s. 78, Muharrem 882 / Nisan-Mayıs 1477; BOA, TT.d, 1048, s. 410 – 417)², 1485 (BOA, MAD. d 97, s. 110 – 111, Evâsıt-ı Cemaziye'l-ulâ 890 /16-25 Mayıs 1485), 1487 (BOA, TT.d 22, s. 11 – 12, Evâil-i Receb 892 / 23 Haziran – 2 Temmuz 1487), 1519 (BOA, TT.d 977, s. 4-5, Evâhir-i Muharrem 925 / 22–31 Ocak 1519), 1526 (BOA, TT.d 133, s. 161 – 167, 20 Rebiü'l-evvel 932 / 4 Ocak 1526).³, 1544 (BOA, TT.d 244, s. 155 – 161, Evâsıt-ı Ramazan 951 / 5-15 Aralık 1544) ve 1569 (TKGM, TADB, TTd, 201, v. 310/b - 315/a.)⁴ tarihli tahrir defterlerinden elde edilen bilgilerle XV. yüzyılın ikinci yarısından XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar olan yaklaşık yüz yıllık süreçte Priştine'ye yapılan Müslüman-Türk iskânı, şehirde kurulan mahalleler ve şehrin değişen demografisi ele alınmıştır. Priştine kazası ile ilgili bazı bilgiler Osmanlı Arşivi'nde bulunan 02M numaralı 1455 tarihli tahrir defteri ile başlamaktadır. Fakat zikredilen defterde Priştine şehir merkezine ait bilgi bulunmadığından bu çalışma 1477-1569 tarihleri ile sınırlandırılmak zorunda kalmıştır.

Tarih boyunca Roma İmparatorluğu, Sırp Krallığı ve onları takiben Osmanlı Devleti hakimiyeti altına giren Orta Balkanlar'daki Kosova'nın tarihi geçmişin izlerini yansıttığı görülmektedir. Priştine'nin içerisinde bulunduğu coğrafyanın askerî ve ticaret yolları üzerinde yer almasının yanı sıra zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması da bu bölge üzerinde hakimiyet tesis edilmesi için rekabeti tetiklemiştir.⁵

Priştine ve civarının Osmanlılar tarafından fethi bir anda gerçekleşmiş, bir süreç dahilinde olmuştur. 1389 yılında I. Kosova savaşı sonrası vasallık haline gelen bölge, Sultan II. Murad devrinde 1439 yılında Osmanlı topraklarına katılarak 1444 yılına kadar doğrudan

---

² Zikredilen sonuncu defter arşiv kayıtlarında tarihsiz veya 29 Zi'l-hicce 1300 şeklinde tarihlendirilmektedir. Yapılan araştırmalar bu defterin tarihinin Muharrem 882 / Nisan – Mayıs 1477 olduğunu göstermektedir. (R. Şahin, 2020: 5–6)

³ Belirtilen defterdeki verilerden üretilen 1530 tarihli iki defter daha bulunmaktadır. Bunlar Osmanlı Arşivi'ndeki TT.d 167 ile TT.d 377 numaralı defterdir. Zikredilen ikinci ve üçüncü defterlerdeki istatistiki bilgiler TT.d 133 numaralı defter ile aynı olduğu için değerlendirilmeye alınmamıştır.

⁴ Arşiv kataloğunda tarihsiz olarak belirtilen defterin tarihi 977 / 1569-1570 olarak tespit edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (R. Şahin, 2020: 9)

⁵ Priştine'nin Osmanlı dönemi yol güzergahındaki konumu için bkz. (Halaçoğlu, 2002: 113).

Osmanlılar tarafından yönetilmiştir (*Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, 2000: 77; Atsız, 1949: 180). Bu gelişme üzerine topraklarını kaybeden George Brankoviç sığındığı Macarları kışkırtarak Osmanlıya karşı yeni bir Haçlı seferi yapılmasını sağlamıştır (Atsız, 1949: 183; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân İzladı ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme*, 1989: 8). 1443 yılında Macar Kralı ve Sırp Despotu önderliğinde hazırlanan Haçlı ordusu Niş ve Sofya'yı ele geçirerek İzladı geçidine kadar ilerlemiş ve burada Osmanlılar tarafından güçlükle durdurulabilmiştir (Behiştî Ahmed Çelebi, 2016: 223; Mevlânâ Mehmed Neşri, 2013: 269). Sultan II. Murad bu zor durum karşısında Despot George Brankoviç aracılığıyla Segedin'de bir anlaşma imzalamıştır (Emecen, 2012: 528). Anlaşmaya göre 1439'da alınan Sırp toprakları iade edilerek sınırlar 1427 yılındaki durumuna geri dönmüştür⁶.

1444 yılında Osmanlı egemenliğinden çıkan bu topraklar, Fatih Sultan Mehmed zamanında H. 859 / M. 1454 -1455 yılında nihai olarak ele geçirilmiştir (Enverî, 2012: 44-45; Hadîdî, 1991: 234; İbn Kemâl, 1957: 109; İdris-i Bitlisî, 2019: 129; Kritovulos, 2015: 118; Mevlânâ Mehmed Neşri, 2013: 290-292; Oruç Bey, 2014: 101; Tursun Bey, 1977: 76-77).⁷ Fethin akabinde şehrin nüfusunda zaman içindeki meydana gelen değişimden anlaşılacağı üzere Priştine tam olarak Osmanlı toprağı haline gelişi ile sistemli bir iskân siyasetine tabi tutulmuştur. Bu iskân siyaseti doğrultusunda kurulan mahalleler, bu mahallelerde yaşayan nüfus istatistiki bilgiler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2. MAHALLELER

Osmanlı döneminde şehirlerin fiziksel yapısını belirleyen en önemli faktörlerden biri mahalledir. Genellikle beş ile yüz arasında ailenin yaşadığı mahalleler bir mescit, câmi, imaret, zaviye, kilise, havra gibi tesislerin etrafında yer alır ve çoğunlukla o tesisin adını taşırdı (Baykara, 1999: 553; Faroqhi, 2014a: 182; İ. Şahin, 2010: 448). Birbirine bitişik evlerin bulunduğu Avrupa şehirlerindeki mahallelerinin aksine Anadolu ve Balkanlar'daki şehirlerde evler birbirinden uzak ve müstakildi (Cansever, 1999: 511). Osmanlı şehirlerindeki mahallelerde genellikle aynı dinden, etnik kökenden ya da mezhepten olan gruplar bir arada yaşardı, fakat nadiren de olsa bazı şehirlerde Müslümanlarla

⁶ “Hünkâr Vılkoğluna yine iklimini verdi, filori himmetiyle. Ve dahi Vılkoğlu'nun iki oğlunu Tokat habsinden çıkarıp yine atasına gönderdi. Amma gözlerine mil çekilmişti.” (Mevlânâ Mehmed Neşri, 2013: 270).

⁷ Bölgenin fetih süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz (R. Şahin, 2020: 15-22).

gayrimüslimlerin aynı mahallede oturdukları bilinmektedir (Faroqhi, 2014a: 182; İ. Şahin, 2010: 448). Ayrıca varlıklı aileler ile yoksul ailelerin birlikte yaşadığı mahalle sakinleri birbirini tanır ve birbirine kefil olurdu (Emecen, 1999: 93; Ergenç, 2013: 84). Nitekim Priştine’de ki mahallerin de Osmanlı coğrafyasındaki mahalle yapıları ile benzer özellikler gösterdiği tahrir defterlerindeki bilgilerden öğrenilmektedir.

2.1. Müslüman Mahalleleri

Priştine şehrinde iskân edilen Müslüman-Türk nüfusu ile ilgili ilk tahrir kayıtları 1485 tarihlidir. 1485 – 1519 tarihleri arasında Cemaat-i Müslümanân başlığı altında zikredilen Müslümanlar, 1526 tahririnde mahalle isimleri ile kaydedilmiştir. 1485-1569 tarihleri arasında tahrir defterlerinden elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Priştine’de hizmet vermeye devam eden câmi ve mescitlerin birbirine olan konumları ile tahrir defterlerindeki bilgelerin birleştirilmesi sonucu şehirdeki mahallelerin lokalizasyonu tespit edilmiştir. Priştine’deki Müslüman mahalleleri incelendiğinde Câmi’-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi ile Mescid-i Çarşı Mahallesi’nin Müslümanlar tarafından kurulan ilk mahalleler olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre adı geçen iki mahalle Priştine’nin merkezi varsayıldığında diğer mahallelerin konumu şu şekildedir: Şehrin doğusunda Mescid-i Emin Alâeddin Mahallesi, güneyinde Mescid-i Hasan Bey ve Câmi’-i Yunus Kadı mahalleleri, batısında Mescid-i Hasan Emin Mahallesi, kuzey batısında Mescid-i Hatuniye, Mescid-i Ramazan Çavuş ve Mescid-i Mehmed Bey mahalleleri, kuzeyinde Mescid-i Yusuf Çelebi Mahallesi ve kuzey doğusunda Mescid-i Sinan Bey Mahallesi vardı. Arşiv belgelerinden Mescid-i Sinan Bey ile Mescid-i Mehmed Bey mahallelerinin Câmi’-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi’nden; Mescid-i Hasan Bey ile Mescid-i Emin Alâeddin mahallelerinin de Mescid-i Çarşı Mahallesi’nden ayrılarak müstakil birer mahalle oldukları tespit edilmiştir (BOA, TT.d 234, s. 156-157). Bu bilgiler şehrin 1544 yılına kadar kabaca kuzey, doğu ve güney istikametinde genişlediğini, kuzeydeki mahallerin Câmi’-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi’nden, doğu ve güneydekilerin ise Mescid-i Çarşı Mahallesi’nden ayrıldığını göstermektedir.

Tablo 1: Priştine Şehri Müslüman Mahalleleri (1485 – 1569)

Müslüman					
1485	1487	1519	1526	1544	1569

	Mahalle	H	M	Mahalle	H	M	Mahalle	H	M		
Cemaat-i Müslimanân 10	Cemaat-i Müslimanân 50	Cemaat-i Müslimanân 67	Câmi'-i Sultan Mehmed Han Gazi	60	16	Câmi'-i Sultan Mehmed Han Gazi	45	-	Câmi'-i Sultan Mehmed Han Gazi	44	-
			Mescid-i Çarşı	34	10	Mescid-i Çarşı Câmi'-i Cedid	11	-	Mescid-i Çarşı	12	-
			Mescid-i Sinan Bey Miralay	27	3	Mescid-i Sinan Bey	21	-	Mescid-i Yaralı Sinan Bey	24	-
			-	-	-	Mescid-i Hasan Bey	35	-	Mescid-i Hasan Bey	30	-
			-	-	-	Mescid-i Emin Alâeddin	14	-	Mescid-i Emin Alâeddin	48	-
			-	-	-	Mescid-i Mehmed Bey	17	-	Mescid-i Mehmed Bey	29	-
			-	-	-	Ayasofya	8	-	-	-	-
			-	-	-	-	-	-	Câmi'-i Yunus Kadı	34	-
			-	-	-	-	-	-	Mescid-i Yusuf Çelebi	38	-
			-	-	-	-	-	-	Mescid-i Hasan Emin	16	-
			-	-	-	-	-	-	Mescid-i Hatuniye	12	-
			-	-	-	-	-	-	Mescid-i Ramazan Çavuş	20	-
			Toplam	121	29	Toplam	151	-	Toplam	307	-

H: Hane, M: Mücerred

Bilindiği üzere sultanlar ve devlet adamlarının Balkan şehirlerinin merkezinde yaptıkları câmi, hamam ve imaret gibi çeşitli

yapılar o bölgelerde nüfusun yerleşmesine kolaylık sağlamıştır (Özcan, 2008: 117; Yenişehirlioğlu, 1994: 29). Priştine'deki Müslüman mahalleleri de şehrin merkezinde kurulan mescitler ve câmiler etrafında gelişmiştir.⁸ XVI. yüzyılın sonlarına doğru Priştine bulunan Jean de Paleme ise burasını câmi ve kervansarayları olan güzel bir kasaba diye niteler (Kiel, 2007: 346). Şehirdeki Müslüman mahallelerinin hepsi bir mabet ve mabedin bânîsi ile anılmaktadır. Tahrir defterlerine kaydedilmemiş olsa da Priştine'de bulunan Müslüman nüfusun 1526 öncesinde de mahallelerde yaşadığı düşünülmektedir. Zira ilk kez 1526 tahririnde adı geçen Câmi'-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi'nin merkezi konumundaki câminin inşası 1461 yılında tamamlanmıştır (Eyice, 1995: 243). Aynı şekilde Mescid-i Çarşı Mahallesi'nin çekirdeği niteliğindeki mabedin de yapımı Fatih Sultan Mehmed zamanındadır (Ayverdi, 2000: 158). Bu bilgiler dikkate alındığında 1485'te 10, 1487'de 50 ve 1519'da 67 hane olarak gösterilen Müslümanların XVI. yüzyıldan önce en az iki mahalleye sahip olduğu söylemek mümkündür.

Priştine'de Müslüman nüfusun artmasıyla birlikte mahalle sayısı da artmış 1569 yılına gelindiğinde 11 mahallede toplam 307 hane Müslüman nüfus tespit edilmiştir (TKGM, TADB, TTd 201, v. 310/b vd.). XVI. yüzyılın ilk yarısında en kalabalık mahalle Câmi'-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi'dir. Bu durum yüzyılın ikinci yarısında değişmiş ve Mescid-i Emin Alâeddin Mahallesi 48 hane ile en kalabalık mahalle konumuna yükselmiştir. Bu değişim şehrin tek merkezli olarak büyümediğini, yeni kurulan mahallelerin de gelişerek nüfus celp ettiğini göstermektedir.

2.1.1. Câmi'-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi:

İlk defa 1526 yılına ait tahrir defterinde zikredilmektedir. Mahallenin merkezinde bulunan Fatih Sultan Mehmed Câmi 1460-1461 yılında inşa edilmiş ve pek çok defa tamir edilerek günümüze ulaşmıştır. Câminin ihtiyaçları Vılçitrın Sancağı dahilinde bulunan Novabırda darphanesi ve madeninden karşılanmıştır.⁹ Yakın zamanda TİKA tarafından restore edilen câmi ibadete açıktır.

---

⁸ Benzer durumun Üsküp ve Köstendil için de geçerli olduğu bilinmektedir (İnbaşı ve Kul, 2018: 131; Sezer, 2017: 139).

⁹ 1526, 1544 ve 1569 tarihli tahrir defterlerindeki vakıf kayıtlarına bakıldığında câmi imamına Novabırda darphanesinden altı akçe, müezzinine Novabırda madeninden üç akçe yevmiye verildiği, bu miktarın 1569 tahririnde dört akçeye çıkarıldığı, ayrıca câminin mum ve hasır gibi ihtiyaçlarının da müezzin yevmiyesinden karşılandığı öğrenilmektedir (BOA, TT.d 133, s. 598; BOA, TT.d 234, s. 645; TKGM, TADB, TTd 201, v. 380/b).

Bu mahalle 1526 tahririnde 60 hane, 14 ehl-i berat, 16 mücerred ve dört akıncıdan meydana gelmekte olup şehrin en büyük mahallesidir. Berat sahipleri arasında bir imam ve bir müezzin belirtilirken diğer 12 kişinin ne işle meşgul olduğu hakkında bir kayıt yoktur (BOA, TT.d 133, s. 161). 1544 tarihine gelindiğinde mahallenin nüfusu 45 haneye düşmüştür. Burada yaşanan nüfus kaybının 1544 tahririnde bu mahalleye bağlı olarak kaydedilen Ayasofya Mahallesi ile ilgili olduğu açıktır. Zira bu tarihte Ayasofya Mahallesi'nde sekiz hane mevcuttur (BOA, TT.d 234, s. 155). Bu rakam belirtilen azalışın sebebini açıklamaktadır. Dahası 1544 tahririnde bir önceki tahrirde olduğu gibi mücerredler, ehl-i beratlar ve akıncılar ayrı ayrı yazılmamıştır ve Câmî'-i Sultan Mehmed Han Gazi imamı da burada sakindir (BOA, TT.d 234, s. 155). 1569 tahririnde ise mahallede yaşayanların sayısı 44 haneye düşmüştür (TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/b). Câmî'-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi'nin XVI. yüzyıldaki nüfus kaybı kurulan yeni mahallelerle izah edilebilir. Önceki sayımlarda genellikle madencilerin bulunduğu mahallede artık yeni meslek sahipleri ikamet etmeye başlamış, bununla birlikte daha önce görülmeyen fakir kimseler de 1569 tahririnde altı hane olarak kaydedilmiştir.

2.1.2. Mescid-i Çarşı Mahallesi:

Mahallenin ismi 1526 tahririnde "*Mescid-i Çarşı*", 1544 tahririnde "*Mescid-i Çarşı Câmî'-i Cedid*", 1569 tahririnde "*Mescid-i Çarşı*" şeklinde geçmektedir (BOA, TT.d 133, s. 161; BOA, TT.d 234, s. 156; TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/b). Kaynaklarda Mescid-i Çarşı diye zikredilen câmî bugün Küçük Fatih Câmî', Sultan Murad Câmî veya Çarşı Câmî gibi birden çok isimle anılmaktadır (Konuk ve İbrahimgil, 2006: 453; Yüksel, 1989: 49). Adlandırmadaki bu farklılıkları câminin geçirmiş olduğu inşa süreci ile bânîsinin kim olduğunun net olarak tespit edilememesinden kaynaklanmaktadır. Câminin ne zaman yapılmaya başlandığı konusunda ihtilaflarla ilgili olarak araştırmacılar Hafız-Asım (Hafız ve Asım, 1977: 79; 1978: 208) câmî inşaatını başlatanın Sultan I. Murad; Kiel (Kiel, 2007: 347), Konuk-İbrahimgil (Konuk ve İbrahimgil, 2006: 493) ve Vırmiça (Vırmiça, 1999: 215) Sultan I. Bayezid; Asimov (Asimov, 1974: 45) ve Ayverdi (Ayverdi, 2000: 158) ise Sultan II. Murad olduğunu ileri sürmektedir. Konu hakkında yapılan araştırmalar sonucu câmî inşaatına Sultan II. Murad zamanında başlandığı ve Fatih Sultan Mehmed zamanında yapım işinin tamamlandığı anlaşılmaktadır (R. Şahin, 2020: 194–197).¹⁰ İsmi

¹⁰ Câmîye ait vakıf kayıtlarına bakıldığında 1526 ve 1544 tarihlerinde câmî imamına Novabırda darphanesinden üç akçe, müezzinine Novabırda madeninden iki akçe

buradan alan mahallede 1526 yılında 34 hane, 10 mücerred, dört ehl-i berat ve üç akıncı kayıtlıdır (BOA, TT.d 133, s. 162). Ehl-i berat olarak kaydedilen dört hane Priştine'nin yakınındaki Novabırda kalesi hizmetkârlarıdır. 1544 yılına gelindiğinde 11 haneye düşen mahallede bir imam, bir müezzin, üç hane madenci, bir kalaycı ve bir de bakkal vardı (BOA, TT.d 234, s. 156). Daha önceki tahrirde belirtilmeyen fakirü'l-hâl kişiler de kaydedilmiştir. 1569 tahririnde 12 hane olarak kaydedilen mahallede üç hayyat, bir emin ve bir hatip ikamet etmişti (TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/b). Mescid-i Çarşı Mahallesi XVI. yüzyılın ortalarına doğru sürekli nüfus kaybetmiştir. Bu durumun belirtilen süreçte yeni kurulan mahallelerle ilgili olduğu düşünülmektedir.

2.1.3. Mescid-i Sinan Bey Mahallesi:

1526 ve 1544'te "*Mahalle-i Mescid-i Sinan Bey Miralay*" (BOA, TT.d 133, s. 162; BOA, TT.d 234, s. 156), 1569'da ise "*Mahalle-i Mescid-i Yaralı Sinan Bey*" şeklinde defterlere kaydedilmiştir (TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/b). Mahalleye adını veren ve mescidi bina eden Sinan Bey'in 1519 tarihli deftere göre Vılçıtrın Sancağı'nda 17.000 akçelik zeâmet tasarruf ettiği ve lakabının *Yaralı* olduğu "*Sinan Bey Yaralı Miralay*" şeklindeki kayıttan öğrenilmektedir (BOA, TT.d 977, s. 12).¹¹ Adı geçen mescit günümüzde hâlâ ayakta olmakla birlikte adı değişmiştir. Priştine şehir merkezinde Yarar Çeribaşı (Buzağı) Câmî diye bilinen mescitten çevrilme câmî (Konuk ve İbrahimgil, 2006: 502) aslında Sinan Bey'in yaptırdığı eserdir. Buradaki "yarar" kelimesinin Sinan Bey'in lakabı olan "yaralı" kelimesinden, "çeribaşı" kelimesinin de yine Sinan Bey'in vazifesi olan "miralay" kelimesinden geldiği aşikârdır.¹²

1526 tahririnde 27 hane ve üç mücerredin meskûn olduğu mahallede meslek kollarına dair çok az bilgi vardır. 1544 yılına

---

yevmiye verildiği, müezzin yevmiyesinin 1569 tahririnde üç akçeye çıkartıldığı, câminin mum ve hasır ihtiyaçlarının da müezzin yevmiyesinden karşılandığı öğrenilmektedir (BOA, TT.d 133, s. 598; BOA, TT.d 234, s. 645; TKGM, TADB, TTd 201, v. 380/b).

¹¹ Ayrıca 1526 tahririndeki "*Çiftlik der-tasarruf-ı Sinan Bey Miralay, mezkûr fevt olup yerine oğlu tasarruf eder, mezkûr on beş yıllık hüccet ibraz eyledi*" kaydından Sinan Bey'in bu tarihten önce vefat ettiği anlaşılmaktadır (BOA, TT.d 133, s. 262).

¹² Sinan Bey yaptırdığı mescit için vakıf kurmuştur. Priştine'de bir parça çayır, nerede olduğu kaydedilmeyen yedi bab dükkân ve İsvetle köyündeki iki bab âsiyâb vakfın gelirlerini oluşturmuştur. Vakıftan mescitte vazifeli imam için üç akçe, müteveli için bir akçe yevmiye tahsis edilmiş, artan miktar mescit yakınında bulunan ve Sinan Bey'in yaptırmış olduğu çeşmenin tamiratına ayrılmıştır (TKGM, TADB, TTd 201, v. 382/b).

gelindiğinde hane sayısı 21'e düşen, 10 hane madenci ve üç hane fakirü'l-hâl kimse bulunan mahallede 1569 yılında ise 24 hane meskûndur. Bu tarihte mahallede Yusuf Çelebi mescidi imamı, Sinan Bey mescidi müezzini, Ramazan Çavuş mescidi müezzini, biri defterhane kâtibi olmak üzere iki kâtip, iki madenci, beş fakirü'l-hâl, yedi cündî¹³ (akıncı) ve bir de talebe-i ilm vardı (TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/b).

2.1.4. Mescid-i Mehmed Bey Mahallesi:

İlk defa 1544 tahririnde kaydedilen bu mahalle ile ilgili defterde “*Mahalle-i Mescid-i Mehmed Bey, mahalle-i mezbûreden ayrılmıştır*” şeklindeki kayıttan mahallenin Câmî-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi'nden ayrıldığı anlaşılmaktadır (BOA, TT.d 234, s. 156). Bu tarihte 17 hanenin meskûn olduğu mahallede bir imam, iki madenci ve bir fakirü'l-hâl kaydedilmiştir. Bir sonraki tahrir olan 1569 yılında ise hane sayısı artarak 29 olmuş, bu kişiler arasında bir serasker, bir yeniçeri, beş cündînin yanı sıra hayyatlar ve bakkallar gibi esnaf zümresine mensup kişiler yazılmıştır (TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/a).

Bu noktada mahalleye adını veren mescidin ne zaman inşa edilmiş olabileceği ve vakfının olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Mahallenin ismi 1526 tahririnde zikredilmediği için mescidin 1526-1544 arasında inşa edildiği muhtemeldir. Ayrıca tahrir defterlerinde mescide ait bir vakıf kaydı olmamakla birlikte Osmanlı Arşivi'nde yer alan çok sayıda vesikadan ibadethaneye ait vakfın olduğunu bilinmektedir.¹⁴ Mahallenin merkezini oluşturan Mehmed Bey Mescidi, 1989 yılına kadar varlığını korumuştur. Bu tarihten önce belirli bir müddet depo olarak kullanılan mabedin kiremit çatılı basit bir bina olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda 1989 yılında Priştine İslam Birliği'nin almış olduğu bir kararla mescit temellerine kadar yıkıldıktan sonra 1990 yılında yeniden inşa edilmiştir (Vırniça, 1999: 244–245). Bugün Mehmed Bey Mescidi yerine yapılan câmî belgelerinde Mehmed Bey Câmî' olarak geçse de halk arasında Demirciler Câmî ve Kandilli Câmî gibi isimlerle de anılmaktadır.

2.1.5. Ayasofya Mahallesi:

Sadece 1544 tahririnde zikredilen mahalle ile ilgili olarak deftere “*Mahalle-i Ayasofya, mahalle-i mezbûre Sultan Mehmed Han Gazi*

¹³ Askerî süvari, ata iyi binen, binici manası taşıyan bu kelime 1569 tahririnde akıncıları belirtmek için kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (R. Şahin, 2020, s. 43)

¹⁴ “ ... Priştine'de vâki merhum Mehmed Bey câmî-i şerîfi vakfından alınmak üzere ... ”. (BOA, EV. MKT. EVM. 16/121. VGMA, DEFTER. 1161, s. 33-34; BOA, EV. MKT. CHT. 709/40; BOA, EV. MKT. CHT. 1659/88.)

mahallesindendir” şeklinde kayıt düşülmüştür (BOA, TT.d 234, s. 155). Sonraki tarihlerde adı geçmeyen mahallenin sadece 1544 tahririnde ayrı kaydedildiği, mahalle sakinlerinin sonraki tahrirde Câmî-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi dâhilinde yazıldığı tahmin edilmektedir.

2.1.6. Mescid-i Hasan Bey Mahallesi:

15. yüzyıl defterlerine kaydedilmeyen bu mahalleye ait ilk kayıt 1544 tahririndedir. Bu tarihte “*Mescid-i Hasan Bey tabii Mahalle-i Çarşı*” şeklinde kaydedilen mahallede 35 hane ikamet ediyordu (BOA, TT.d 234, s. 156). Genellikle madencilerin bulunduğu mahallede fakirü'l-hâl kişiler, kalaycılar, çullahlar ve hayyatlar da meskûndü. 1569 tahririnde, nüfusunda küçük bir azalışla 30 hane olarak kaydedilen mahallede de fakir kimselerin sayısı azalırken var olan meslek gruplarına çilingirler, bakkallar ve debbağlar eklenmiştir. Bu tarihte bir kâtibin yanı sıra Çarşı mescidinin müezzini de Mescid-i Hasan Bey Mahallesi'nde ikamet ediyordu (BOA, TT.d 234, s. 156).

Mahallenin merkezini oluşturan mescidin 1526-1544 yılları arasında inşa edildiği düşünülmektedir. Tahrir defterinde vakfiye kaydı olmayan mescidin bir vakfının olduğu sonraki dönem arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır (VGMA, DEFTER.2384, s. 118; BOA, EV. MKT. 1391/83; BOA, EV. MH. 1271/119). 1544 tahririne göre mescidin imamı aynı mahallede sakin olan Muhiddin'dir (BOA, TT.d 234, s. 156). Hasan Bey Mescidi ve etrafındaki Müslüman mahallesi XVI. yüzyıldan günümüze kadar varlığını korumuştur. Fakat mescit yıkılarak 2002 yılında Suudi Arabistan ile irtibatlı IIRO tarafından farklı bir mimari üslupla yeniden inşa edilmiştir. Bugün Osmanlı mimarisine sahip olmasa da ismini muhafaza eden câmî, halk arasında Dört Lüle Câmî olarak da bilinmektedir (Vırniça, 1999: 230).

2.1.7. Mescid-i Emin Alâeddin Mahallesi:

1544 tahririnde “*Mescid-i Emin Alâeddin tabii Mahalle-i Çarşı*” şeklinde kaydedilen mahallede 14 hane, bir imam, iki fakirü'l-hâl, bir malul, bir arabacı ve bir zerger kayıtlıdır (BOA, TT.d 234, s. 157). Mahalle nüfusunun bir sonraki tahrirde arttığı görülmektedir. Bu bağlamda 1569 yılında mahalledeki hane sayısı 48'e çıkmış ve yoğun olarak cündiler (akıncılar) ile debbağlar yaşamıştır. Ayrıca mahallede yedi hane fakirü'l-hâl vardır (TKGM, TADB, TTd 201, v. 300/a).

Mahallenin kaydı ilk kez 1544 tahririnde bulunduğundan dolayı mescidin 1526-1544 arasında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Mescidin imamlık vazifesini 1544'te Mehmed b. Muslihiddin, 1569'da ise İbrahim Halife icra etmiştir (BOA, TT.d 234, s. 157; TKGM, TADB, TTd 201, v.

299/b). Tahrir defterlerinde belirtilmese de mescide ait çeşitli vesikalardan bir vakfının olduğu öğrenilmektedir.¹⁵

2.1.8. Câmi'-i Yunus Kadı Mahallesi:

Bu mahalle de şehirdeki diğer mahalleler gibi bir ibadethane etrafında kurulmuştur. Kitabesine göre câminin yapılış tarihi 1553-1554 yılıdır (Vırmiça, 1999: 246); (Konuk & İbrahimgil, 2006: 958). Tahrir defterlerinde kaydedilmemiş olsa da câminin vakfının olduğu bilinmektedir.¹⁶ Bânisi Yunus Kadı olan mahallede 1569 tarihinde madenciler, debbağlar ve fakirü'l-hâl kimselerden oluşan 34 hane sakindi (TKGM, TADB, TTd 201, v. 300/a).

Priştine'de bulunan mabetlerin çoğu mescit olarak inşa edildikten sonra minare eklenmesi ile câmiye çevrilirken bu yapı doğrudan câmi olarak inşa edilmiştir. Kareye yakın bir planı olan câmi tek kubbeli ve minareli yapıdadır. Günümüzde Hasan Bey Câmi ile komşu olması gereken câmi, 1954 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu mabet hemen yanı başına inşa edilen bir otel sebebi ile Priştine Belediyesi'nin almış olduğu kararla belirtilen tarihte yıkılmıştır (Konuk ve İbrahimgil, 2006: 957; Vırmiça, 1999: 248).

2.1.9. Mescid-i Yusuf Çelebi Mahallesi:

1569 tahririnde kayda geçen bir diğer mahalle Mescid-i Yusuf Çelebi Mahallesi'dir. Bu tarihte 38 hane olan mahallede ağırlıklı olarak akıncılar ile fakirü'l-hâl kimseler meskûndü (TKGM, TADB, TTd 201, v. 300/a). Mescidin giderlerinin karşılanması için bir vakıf kurulduğu 1569 tarihli defterden anlaşılmaktadır.¹⁷ Dolayısıyla buradaki vakfın ve mescidin 1569'dan kısa bir süre önce kurulduğu düşünülmektedir. Mescitte 1569 tarihinde Hüsam Halife imamlık, Mahmud b. Hamza ise müezzinlik yapmaktaydı (TKGM, TADB, TTd 201, v. 299/b). Zikredilen mescit daha sonraları minare eklenerek câmiye dönüştürülmüştür. Câmi "Pozderka" adlı semtte yer aldığı için halk arasında bu câmiye Pozderka

¹⁵ " ... Priştine kasabasında vâki ashâb-ı hayrâtan Alâeddin mescid-i şerifi vakfından alınmak üzere ..." (BOA, EV. MH. 1213/3; BOA, EV. MKT. 916/34).

¹⁶ " ... Priştine kasabasında vâki merhum Yunus Efendi câmi'-i şerifi vakfından almak üzere yevmi dört akçe vazife ..." (BOA, EV. MKT. 1874/78; BOA, EV. MKT. 3486/13). Ayrıca (VGMA, DEFTER.757, s. 15-16; VGMA, DEFTER.878, s. 350; BOA, EV. MKT. 3486/13).

¹⁷ Vakıftan mescitte görevli imam için üç, müezzin için iki akçe yevmiye tahsis edilmiştir. Mescidin müezzini ayrıca cüz okumakla vazifelendirilmiş ve bu hizmeti karşılığında vakıftan günlük bir akçe daha almıştır (TKGM, TADB, TTd 201, v. 382/b). Vakfın varlığını XIX. yüzyılın ikinci yarısında da sürdürdüğü bilinmektedir (BOA, EV. MH. 1228/19).

Câmi de denilmektedir (Vırmiça, 1999: 236). Dikdörtgen planlı olan mabet 1995 yılında geçirdiği tadilatla bugünkü görünümüne kavuşmuştur (Konuk ve İbrahimgil, 2006: 514).

2.1.10. Mescid-i Hasan Emin Mahallesi:

İlk defa 1569 tahririnde kaydı bulunan bu mahalle 16 haneden ibarettir ve mahallenin kurucusu Hasan Emin Efendi'nin Mirza ve Mehmed isimli iki oğlu da burada ikamet etmiştir (TKGM, TADB, TTd 201, v. 300/a). Burası Mescid-i Hasan Bey Mahallesi ile isim olarak benzerlik gösterse de ondan bağımsız ve müstakil bir yerleşim birimidir. Nitekim şehirde konum itibarıyla de Mescid-i Çarşı Mahallesi'nin yakınındadır.

1569 tahrir defterinde "*Mescid-i Hasan Emin*" şeklinde geçen mabet günümüzde varlığını korumaktadır. Halk arasında Suud Efendi Câmi diye bilinen bu mescidin yerinde olmayan kitabesine atfen 1897 yılında Suud Efendi tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir (Konuk ve İbrahimgil, 2006: 475). Zikredilen kişi aslında câminin tadilatını gerçekleştiren kişi olmalıdır. Halk arasında bu adla bilinmesinin arka planında yatan sebebin bu olduğu tahmin edilmektedir.

2.1.11. Mescid-i Hatuniye Mahallesi:

Câmi'-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi'ne yakın bir konumda olan mahallede 1569 tahririne göre 12 hane meskûndü (TKGM, TADB, TTd 201, v. 300/b). Hatuniye Mescidi'nin kitabesi bulunamadığından bânîsi ve yapım tarihi hakkında net bir bilgi yoktur. Mescid-i Hatuniye Mahallesi'nin sadece 1569 tahririnde kaydedilmiş olmasından hareketle bu mescidin 1544-1569 tarihleri arasında inşa edildiği düşünülmektedir. 2010 yılına kadar varlığını koruyan mescit belirtilen tarihte yıkılarak Kosova İslam Birliği himayesinde Suudi Arabistan ile irtibatlı Vakf el-İslami tarafından yeniden inşa edilmiştir. Osmanlı mimari özelliklerini kaybeden mabet ismini muhafaza etmektedir.

2.1.12. Mescid-i Ramazan Çavuş Mahallesi:

1569 tarihli tahrir defterinde zikredilen Müslüman mahallelerinin sonuncusu Mescid-i Ramazan Çavuş Mahallesi'dir. Bu tarihte mahallede 20 hane ikamet etmekteydi (TKGM, TADB, TTd 201, v. 300/b). Machiel Kiel 1999-2000 yılındaki Kosova savaşında içinde Ramazaniye câminin de olduğu altı câminin tahrip edildiğini ifade etmektedir (Kiel, 2007: 347). Fakat Kiel bu mabedin inşa tarihini 1470 olarak vermektedir. Adı geçen mescit Kiel'in iddia ettiği gibi 1470 yılında inşa edilmiş değildir.

Öyle olsaydı Priştine'deki Müslüman mahallelerinin ve mabetlerinin eksiksiz olarak gösterildiği 1526 ve 1544 tahrirlerinde bu isimde bir mahalle ve mescidin kaydedilmiş olması gerekirdi. Bu mahalle ve mescitle ilgili en erken kayıtlar 1569 tahriri ile başlamaktadır ve arşivlerdeki çeşitli vesikalardan bir de vakfının olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Ramazan Çavuş Mescidi, tahrir defterlerinde mescit olarak geçmesine rağmen günümüzdeki yapı kubbeli ve minareli bir câmi formundadır. Bu durum onun geçmişte yeniden inşa edildiğini düşündürmektedir. Câmi bugün halk arasında Lab Câmi olarak da anılmaktadır.

2.1.13. Piri Nazır Mahallesi:

Priştine'deki mimari eserler üzerine çalışma yapan araştırmacıların XVI. yüzyıla tarihlendirdikleri Piri Nazır mescidi ve onun etrafında oluşan mahalle ile ilgili incelenen dönem içerisinde herhangi bir kayda erişilememiştir. Mabedin kitabesi günümüze ulaşmadığından bânîsi ve yapım tarihi hakkında net bir bilgi yoktur. Hasan Kaleşi ve ona atfen Vırmıça ile Konuk-İbrahimgil mescidin bânîsinin Yavuz Sultan Selim'in büyük veziri ve Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk veziri olan Piri Mehmed Paşa olduğunu ileri sürmektedirler (Konuk ve İbrahimgil, 2006: 428; Vırmıça, 1999: 225).

Araştırmacıların belirttiğinin aksine durumun öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Piri Mehmed Paşa 1523 tarihinde veziriazamlık görevinden azledilmiş ve 1532 yılında Silivri'deki çiftliğinde vefat etmiştir (Küçükdağ, 2007: 281). Zikredilen veziriazam görevde olduğu yıllarda veya azledildikten sonraki yaşamında burada bir mescit yaptırmış olsaydı 1526, 1544 ve 1569 tahrirlerinde bu mabedin ismi mutlaka zikredilmiş olurdu. Bölgeye ait 1569 tarihli mufassal tahrir defterinde bile bu isimde bir mescit veya mahalle kaydedilmemiştir. Dolayısıyla adı geçen mescidi yaptıran kişinin belirtildiği üzere Piri Mehmed Paşa olma ihtimali yoktur.

Vılçitrın Sancağı dâhilinde bulunan madenler ve mukataalar nazırlar tarafından idare edilmişti (Kul, 2019: 38 vd; R. Şahin, 2020: 172 vd.). 1671 yılında Priştine'de bulunan Shtjefen Gasparite burasının Kosova madencilik merkezi olduğunu belirtmektedir (Rızaj, 1982: 248). Adı geçen Piri Nazır'ın da madenlerle ilgilenen görevlilerden biri olması muhtemeldir. Bu kapsamda belirtilen tarih aralığında maden nazırlığı yapmış iki isim dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki 24 Haziran

¹⁸ “ ... Priştine'de vâki ashâb-ı hayrâtan merhum Ramazan Çavuş câmi'-i şerifi vakfından alınmak üzere ...” (BOA, EV. MH. 1213/33) Ayrıca bkz. (VGMA, DEFTER.2383, s. 103; BOA, EV. MKT. CHT. 284/35).

1570'te görevde olan Piri (BOA, KK.d 78, s. 253, 23), diğeri aynı görevi 25 Mayıs 1574'te icra eden Zaim Pir Mehmed'dir. (BOA, A.DVNSMHHM.d 24, Hüküm 880). Fakat bu kişilerin zikredilen Piri Nazır mescidinin bânîsi olup olmadıklarını söylemek şu anki bilgilerle mümkün değildir.

2.1. Gayrimüslim Mahalleleri

Priştine'de bulunan gayrimüslimler 1477 tarihli defterde mahalleleri ile kaydedilmiştir. Bu sayede gayrimüslimlere ait mahalle isimleri ile hane, mücerred ve bive sayılarını yüz yıllık süreçte inceleme fırsatı olmuştur. Tahrir defterlerinden elde edilen veriler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 2: Priştine Şehri Gayrimüslim Mahalleleri ve Nüfusu (1477 - 1569)

Mahalle	1477			1485			1487			1526			1544			1569		
	H	M	B	H	M	B	H	M	B	H	M	B	H	M	B	H	M	B
İştitar	2 8	4	3	2 5	3	3	1 9	4	4	2 4	2	1	3 5	3	-	3 4	1 3	-
Koçanoko	5 0	1 6	1 4	5 0	4	8	5 0	7	8	5 8	-	2	7 2	7	1	6 3	2 4	-
Kusrik	2 0	4	5	1 9	2	5	1 7	2	5	1 7	1	2	2 2	2	-	1 2	7	-
Lukar	2 7	3	2	2 9	2	1	3 1	5	5	1 7	1	-	2 8	2	1	2 7	6	-
Medropol id	3 4	7	1 4	3 0	4	6	2 8	5	1 0	2 3	2	5	2 2	2	1	8	2	-
Putoçište	3 4	1 1	6	3 5	6	5	3 2	5	3	3 1	-	-	3 1	3	-	2 9	8	-
Puyasar	4 5	1 2	1 0	3 5	2	1 5	3 1	2	1 5	4 3	2	-	5 8	4	1	3 3	1 5	-
Virlaço	4 6	7	1 0	4 3	3	1 0	4 0	1	8	4 5	1	2	4 5	4	1	3 9	2 3	-
Latin	5	-	-	5	1	1	4	1	3	5	-	3	9	1	-	6	1	-

H: Hane, M: Mücerred, B: Bive

Yaklaşık yüz yıllık süreçte Priştine'deki gayrimüslim mahalle sayıları ve isimleri hiç değişmemiştir. Sadece 1477 ve 1485 tahrirlerinde cemaat olarak kaydedilen Latinler, 1487'den itibaren "*mahalle-i Latin*" başlığı altında yazılmaya başlanmıştır. Gayrimüslim mahallelerinde bulunan hane sayıları Müslüman mahallelerindeki hane sayılarından genellikle fazladır, dolayısıyla gayrimüslim mahallelerinin daha kalabalık olduğu söylenebilir. Bazı haneler için kullanılan ve Slavca yerleşim birimine yeni gelenleri veya göçmenleri ifade eden "prişeleç" ve "doşliç" (Kayapınar, 2017: 58) kelimeleri gayrimüslim mahallelerinde nüfus hareketliliğinin olduğunu göstermektedir (BOA, TT.d 1048, s. 411-417). Tahrir edilen mahalleler içerisinde en kalabalık olanı Koçanoko Mahallesi'dir. Burada meskûn gayrimüslim hane sayısı incelenen dönem boyunca 50'nin altına düşmemiştir. Hane sayısı olarak bu mahalleyi Virllaço ve Puyasar mahalleleri takip etmiştir. Gayrimüslim mahalleleri içerisinde en çok nüfus kaybeden mahalle ise Medropolid'dir. Nitekim mahalle sakinleri 1477'de 34 hane iken 1569'da sekiz haneye düşmüştür. Şehirde bulunan Latinlerin sayısı ise incelenen dönem içinde hiçbir zaman 10'u geçmemiştir.

Tahrir defterleri, Müslüman mahalleleri hakkında ayrıntılı bilgiler verirken aynı durum gayrimüslim mahalleleri için geçerli değildir. Dolayısıyla gayrimüslim mahallelerine dair oldukça kısıtlı bilgi bulunmaktadır. Ayrıca her bir Müslüman mahallesine ait dini mabedin yeri bugün bilindiği için Müslüman mahallelerinin lokalizasyonu yapılabilmektedir. Fakat aynı durum gayrimüslim mahalleleri için geçerli değildir. Keza bugün Priştine'de gayrimüslimlere ait herhangi bir dini mabet kalıntısı olmadığından gayrimüslim mahallelerinin lokalizasyonu yapılamamıştır. Yine de Priştine'ye ait XIX. yüzyıl arşiv belgelerinde gayrimüslim mahallelerinin konumlarıyla ilgili bazı ipuçları bulunmaktadır (BOA, ML.VRD.TMT.d 15465, s. 4-246, 1260 / 1844-1845); (Terzi, 2006). 1844 tarihinde Priştine'de bulunan gayrimüslim nüfusun bir kısmının toplu olarak Yarar Çeribaşı (Mahalle-i Mescid-i Sinan Bey Miralay) ve Hasan Bey (Mahalle-i Mescid-i Hasan Bey) mahalleleri civarında bulunan varoş mahallerde yaşadığı belirtilmektedir (Terzi, 2006: 282). Zikredilen mahallelerin konumu dikkate alındığında gayrimüslimlerin şehrin güney ve kuzeydoğu bölgelerinde ikamet ettiği ortaya çıkmaktadır. Mevcut durum kısmen incelenen dönem için de geçerli olabilir. Gayrimüslim mahallelerinden bazılarının zikredilen iki Müslüman mahallesi civarında, yani şehrin güney ve kuzeydoğusunda yerleşik olmalıdır.

3. PRIŞTİNE NÜFUSU

H. 859 / M. 1454-1455 tarihinde fethedilen bölgede Osmanlı idaresinin kurulması için derhal tahrir yapılmış, idareciler tayin edilmiş ve sancak - kaza teşkilatı oluşturularak Kosova'nın büyük kısmı Vılcıtrın Sancağı idaresine verilmiştir (Aruçi, 2013: 132). Kosova sahasında bulunan Priştine bu teşkilatlanma neticesinde Vılcıtrın Sancağı dahilinde kaza merkezi olmuştur (R. Şahin, 2018: 208). Fetihden sonra bölgeye Müslüman-Türk iskanı yapılarak şehrin demografisi ve fiziki görünümünde değişimler meydana gelmeye başlamıştır.

Osmanlı arşiv vesikalarından elde edilen verilere göre şehrin nüfusuna dair ilk veriler 1477 tahriri ile başlamaktadır. Bu tahrirde Müslüman nüfus hakkında bilgi verilmemiş, gayrimüslimler ise 290 hane 64 mücerred ve 64 bive olarak kaydedilmiştir (BOA, MAD.d 16, s. 78; BOA, TT.d 1048, s. 410 – 417). Fakat fetihden sonra buraya kadı atandığı¹⁹, yapımı devam eden bir câmi inşaatının tamamlandığı ve bu câminin yakınlarında Fatih Sultan Mehmed'in 1460-1461 yılında kubbeli ve minareli yeni bir câmi yaptırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu tarihte ve öncesinde Priştine'de Müslüman nüfusun varlığı aşikârdır, fakat tahrir defterine kaydedilmemiştir. Bu durumun şehirdeki ilk Müslüman nüfusun daha çok askerî sınıfa mensup olduğundan ileri geldiği tahmin edilmektedir. Priştine'deki Müslüman nüfus 1485 tahriri ile zikredilmeye başlanmış ve sonraki tahrirlerde sayıları sürekli artmıştır. Tahrir defterlerinden elde edilen nüfus istatistikleri aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3: Priştine Şehri Nüfusu (1477-1569)

Tarih	Müslüman				Gayrimüslim		
	Hane	Mücerred	Akncı	Ehl-i Berat	Hane	Mücerred	Bive
1477	-	-	-	-	290	64	64
1485	10	-	-	-	264	27	54
1487	50	-	-	-	252	33	61
1519	67	12	12	13	221	20	26

¹⁹ “Timar-ı Kadı-ı Priştine bürüme 1, cebeli 3, oğlan (gulam) 1, çadır 1” (BOA, TT.d. 02M, s. 294).

1526	121	29	7	18	262	9	15
1544	151	-	-	-	322	28	6
1569	307	-	-	19	251	99	-

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yaklaşık yüz yıllık süreçte şehirdeki Müslüman nüfusun devamlı arttığı görülmektedir. 1519 ve 1526 tahrirlerinde Priştine’de bulunan akıncıların ve berat sahibi kimselerin, yani askerî sınıfa mensup olanların, reayadan ayrı olarak kaydedildiği tespit edilmiştir. Bu durum 1477 tahririnde neden Müslüman nüfusun kaydedilmediği konusunda yapılan tahmini güçlendirmektedir. Akıncıların Priştine’de bulunması Vılçitrın sancakbeylerinden bazılarının aynı zamanda akıncı beyi olması ile ilişkili olmalıdır (R. Şahin, 2020: 33–43). Tabloda belirtilen berat sahibi kimseler genellikle madenlerde görevli Müslümanlardan oluşmaktadır. Fakat bazı tahrirlerde din görevlilerinin de ehl-i berat içerisinde zikredildiği görülmektedir.²⁰ 1485 tarihinden sonra şehre askerî sınıf haricinde reayanın da iskân edildiği, bununla birlikte Müslüman nüfusun sürekli artışına rağmen oransal olarak 1569 tahririne kadar gayrimüslimlerin gerisinde kaldığı tespit edilmiştir.

Priştine’de yaşayan gayrimüslim nüfus incelenen dönem içerisinde dalgalı bir seyir izlemiş, XV. yüzyılın sonlarına doğru azalma eğilimine girmiş, fakat XVI. yüzyılın ilk çeyreği ile yeniden yükselişe geçmiştir. Gayrimüslimlere ait hane sayıları yüz yıllık süreçte değişiklik gösterse de 1477 ile 1569 rakamları birbirine oldukça yakın kalmıştır.

Nüfustaki artış ve azalışlara salgın hastalıklar ve göç gibi o dönem sıkça görülen faktörler etki etmiş olmalıdır. Bu konuda kesin bir bilgiye sahip değiliz, fakat 1526 tahriri ile artmaya başlayan gayrimüslim nüfusun bu tarihlerde işletilmeye başlanan Zağradiye gümüş madeni ile bağlantılı olduğu da düşünülmektedir. Zikredilen gümüş madeni ile ilgili 1522 tarihli muhasebe defteri kaydında “*mukâtaa-i maden-i Zağradiye der kazâ-i Priştine ki nev-zahir*” ifadesi bulunmaktadır (BOA, TS.MA.d 2200, v. 19/a). Rızaj tarafından da dile getirildiği üzere yeni keşfedilen maden bölgelerinde kalifiye madenciler yoksa civar madenlerden

²⁰ Örneğin 1526 tahririnde Câmi’-i Sultan Mehmed Han Gazi Mahallesi’nde bulunan ehl-i beratlar arasında câminin imam ve müezzini de zikredilmiştir (BOA, TT.d 133, s. 161). Yukarıdaki tabloda belirtilen akıncı ve berat sahibi kişiler 1544 ve 1569 tahrirlerinde de mevcuttur, fakat defterlerde ayrıca belirtilmediği için tabloya yansıtılmamıştır.

profesyonel madenciler getirtilir, bu işçiler maden işletmesinde en önemli işleri yapar (Rızaj, 1964: 213), devlet de madenden çıkartılan cevherin işlenmesinde gerekli olan iş gücünün temini için reayaya çeşitli vergi muafiyetleri tanırdı (Altunbay, 2002: 794). Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde Priştine yakınlarında yeni açılan maden ocağının civardan nüfus çektiği açıktır²¹. Madenlerde çalışmak üzere gelen nüfusun büyük kısmının gayrimüslim olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü cevherin çıkartılması ve işlenmesi işlemleri nitelikli eleman isteyen zor ve zahmetli bir işti ve Vılçıtrın Sancağı dahilinde bulunan Novabırda, Yanova ve Trebçe gibi köklü ve büyük madenlerde çalışan reayanın büyük bir kısmı gayrimüslimlerden ibaretti.²² Aynı durumun Zağradiye madeni ve Priştine şehri için de geçerli olduğu düşünülmektedir.

Mayıs 1594 tarihinde Priştine’de dört gün konaklayan Seyyah Âşık Mehmed ise burayı çimenlik, etrafında ufak nehirleri olan, Cuma namazının edası için bir iki câmi ve hamama sahip, suru olmayan, küçük bir pazarı bulunan bir belde olarak tarif eder (Âşık Mehmed, 2007: LIV, 1109). XVII. yüzyılın ortalarında Priştine’den geçen Evliya Çelebi burasıyla ilgili oldukça önemli bilgiler verir. Evliya Çelebi’ye göre şehirde kethüdayeri ve yeniçeri serdarının yanı sıra bir alaybeyi sarayı, bir mahkeme sarayı, 11 tane han ve 2060 adet bahçeli ev vardı.²³ Bu tarihte Priştine’de 300 tane dükkân olduğunu belirten seyyah rakamın şehrin büyüklüğüne göre az olduğunu da ilave etmiştir (Evliya Çelebi Mehmed Zıllî ibn Derviş, 1315: 552). Evliya Çelebi’nin vermiş olduğu bilgiler fetihle birlikte başlayan büyümenin devam ettiğini ve şehrin nüfusunun arttığını göstermektedir.

4.SONUÇ

Osmanlı hâkimiyetinden önce Vuk Brankoviç’in idaresindeki Sırp Devleti’nin başşehri olan Priştine, Fatih Sultan Mehmed zamanında Müslüman-Türk iskânına açılmıştır. Priştine’ye yerleşen ilk Müslümanların askerî sınıf mensubu olduğu, reayanın ise daha sonradan şehre yerleştiği düşünülmektedir. Şehir fethedildikten sonra buraya iki büyük câmi yaptırılmış ve bu mabetler etrafında Müslüman mahalleleri

²¹ Madencilik yerleşimlerinde yaşanan göç sorunları hakkında bir değerlendirme için bkz. (Faroqhi, 2014b: 225–231).

²² Belirtilen madenlerde çalışan gayrimüslim madenciler için bkz. (167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 - 1530) <Dizin Tıpkıbasım> II, 2004, s. 367); (BOA, TT.d 28, s. 15, 904 / 1498-1499; BOA, D. MMK.d 22703, s. 12, 19 Zi’l-ka’de 993 / 12 Kasım 1585 ; BOA, MAD.d 14574, s. 1-21, Tarihsiz; BOA, MAD.d 15934, s. 8-18; 25-31).

²³ Kapıkulu ocaklarında bulunanların asayiş ve düzenin sağlanması için XVI. yüzyılda taşrada görevlendirildiği malumdur. Ayrıntılı bilgi için (Uzunçarşılı, 1988)

kurulmuştur. Arşiv kayıtlarında XVI. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Müslüman mahalleleri tahrir defterlerine kaydedilmemiş olsa da Müslümanların bu tarihten önce en az iki mahalleye sahip olduğu aşikârdır. Belirtilen tarihten sonra yapılan her tahrirde Müslüman nüfus artmış, buna paralel olarak yeni mahalleler kurulmuştur. Fetihten sonraki yüz yıllık süreçte gayrimüslim nüfusunda dalgalanmalar olsa da mahalle sayılarında ve isimlerinde herhangi bir değişikliğin olmadığı görülmüştür.

XVI. yüzyıl ortalarına kadar şehrin kuzey, güney ve doğu yönünde büyüdüğü, yeni kurulan mahallelerdeki nüfus yoğunluğunun eski mahalleleri geçtiği anlaşılmaktadır. İncelenen dönem içerisinde Priştine nüfusunun ikiye katlandığı, demografik yapıda Müslümanların ve gayrimüslimlerin dengelendiği tespit edilmiştir. Bünyesinde çeşitli dini-etnik unsurlar barındıran Priştine inşa edilen câmi ve mescit gibi dini yapılarıyla Osmanlı şehri hüviyetine kavuşmuş ve kimliğini günümüze kadar korumuştur.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Belgeleri

- Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d): Nr. 16, 97, 14574, 15934.
- Tahrir Defterleri (TT.d): Nr. 02M, 22, 28, 133, 167, 201, 244, 377, 977, 1048.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d): Nr. 2200.
- Bab-ı Defterî Maden Mukâtaası Defterleri (D.MMK.d): Nr. 22703.
- Kamil Kepeci Defterleri (KK.d): Nr. 78.
- Mühimme Defterleri (A.DVNSMHHM.d): Nr. 24.
- Maliye Nezareti Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d): Nr. 15465.
- Evkaf Mektubî Kalemi (EV. MKT): 916/34, 1391/83, 1874/78, 3486/13.
- Evkaf Mektubî Evamir (EV. MKT. EVM): 16/121.
- Evkaf Mektubî Cihet Kalemi (EV. MKT. CHT): 1659/88, 284/35.
- Evkaf Muhasebe Kalemi (EV. MH): 1213/3-33, 1228/19, 1271/119.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA): Defter Nr. 757, 878, 1161, 2383, 2384.

B- Telif ve Tetkik Eserler

167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 - 1530) <Dizin

- Tıpkıbasım> II. (2004). İçinde *Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Acun, F. (2002). A Portrait of the Ottoman Cities. *The Muslim World*, 92, 255–285.
- Altunbay, M. (2002). Klasik Dönemde Osmanlı'da Madencilik. İçinde *Türkler* (C. 10, ss. 792–801). Yeni Türkiye Yayınları.
- Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)* (N. Öztürk, çev.). (2000). Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Aruçi, M. (2013). Vulçitrın. İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 43, ss. 132–134). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Asimov, M. (1974). Kosova'da Esirgenmemiş Anıtlar. *ÇEVREN*, 3, 44–93.
- Âşık Mehmed. (2007). *Menâzirü'l-Avâlim I-III* (M. Ak (Çev.)). Türk Tarih Kurumu.
- Atsız, N. (1949). Âşıkpaşaoğlu Tevârih-i Âl-i Osman. İçinde *Osmanlı Tarihleri I* (ss. 77–318). Türkiye Yayınevi.
- Ayverdi, E. H. (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri III (Yugoslavya)*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Baykara, T. (1999). Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet Midir? İçinde *Osmanlı Ansiklopedisi* (ss. 528–535). Yeni Türkiye Yayınları.
- Behiştî Ahmed Çelebi. (2016). *Târih-i Behiştî II Varidât-ı Sübhânî ve Fütuhât-ı Osmanî II (791- 907/1389-1502)* (F. Kaytaz (Çev.)). Türk Tarih Kurumu.
- Cansever, T. (1999). Osmanlı Şehri. İçinde *Osmanlı Ansiklopedisi* (ss. 509–527). Yeni Türkiye Yayınları.
- Emecen, F. M. (1999). Osmanlılar'da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler. İçinde *Osmanlı Ansiklopedisi* (ss. 91–97). Yeni Türkiye Yayınları.
- Emecen, F. M. (2012). Varna Muharebesi. İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 42, C. 42, ss. 527–530). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Enverî. (2012). *Düstûrnâme-i Enverî (Osmanlı Tarihi 1299-1465, 19-22. Kitaplar)* (N. Öztürk (Çev.); 2. Baskı). Çamlıca.
- Ergenç, O. (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Tarih Vakfı Yurt

Yayınları.

- Ergenç, O. (2013). Osmanlı Şehrindeki “Mahalle”nin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine. İçinde *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları* (ss. 75–84). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Evliya Çelebi Mehmed Zillî ibn Derviş. (1315). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi V. Cilt*. Dersaadetde İkdâm Matbaası.
- Eyice, S. (1995). Fâtih Câmi. İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 12, ss. 243–244). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Faroqhi, S. (2014a). Kentte Yaşamak: Kent Bilinci ve Ev Kültürü. İçinde *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* (8., ss. 181–200). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Faroqhi, S. (2014b). *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler* (N. Berktaş (Çev.)). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân İzladî ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme* (H. İnalçık ve M. Oğuz, çev.). (1989). Türk Tarih Kurumu.
- Hadîdî. (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)* (N. Öztürk (Çev.)). Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Hafız, N., ve Asım, M. (1977). Priştine Kitabeleri. *ÇEVREN*, 15, 75–93.
- Hafız, N., ve Asım, M. (1978). Priştine Kitabeleri. *Vakıflar Dergisi*, XI, 205–215.
- Halaçoğlu, Y. (2002). *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*. PTT Genel Müdürlüğü.
- İbn Kemâl. (1957). *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter* (Ş. Turan (Çev.)). Türk Tarih Kurumu.
- İdris-i Bitlisî. (2019). *Heşt Behişt (VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481)* (M. İ. Yıldırım (Çev.); 2. Baskı). Türk Tarih Kurumu.
- İnbaşı, M., ve Kul, E. (2018). *Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar*. Türk Tarih Kurumu.
- Kayapınar, A. (2017). Language As An Interaction Tool: Slavic-Bulgarian Terms in The Ottoman Tax And Court Registers. İçinde Ö. Kolçak (Ed.), *International Balkan Annual Conference (IBAC) Book Series (5) Turkey and Bulgaria A Contribution to Balkan Heritage* (ss. 57–74). Yeni Anadolu Yayıncılık.

- Kiel, M. (2007). Priştine. İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 34, ss. 346–348). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koç, Y. (2005). Osmanlı’da Kent İskanı ve Demografisi (XV.-XVIII. Yüzyıllar). *TALİD*, 3(6), 161–210.
- Konuk, N., ve İbrahimgil, M. Z. (2006). *Kosova’da Osmanlı Mimari Eserleri I-II*. Türk Tarih Kurumu.
- Kritovulos. (2015). *Kritovulos Tarihi (1451-1467)* (A. Çokona (Çev.)). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçükkaşçı, M. S. (2010). Şehir. İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 441–446). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Küçükdağ, Y. (2007). Pîrî Mehmed Paşa. İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 34, ss. 280–281). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kul, E. (2019). *Alacahisar, Köstendil, Üsküp ve Vulçitrın Sancaklarında Madencilik*. Doğu Kütüphanesi.
- Mevlânâ Mehmed Neşrî. (2013). *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)* (N. Öztürk (Çev.)). Bilge Kültür Sanat.
- Oruç Bey. (2014). *Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1502)* (N. Öztürk (Çev.); 1. Basım). Bilge Kültür Sanat.
- Öz, M. (2005). Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri. *TALİD*, 3(6), 57–88.
- Özcan, T. (2008). Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar. İçinde E. Özvar ve A. Bilgin (Ed.), *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi* (ss. 113–128). Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- Özvar, E., ve Bilgin, A. (2008). Şehir Yönetimi ve Tarihi Üzerine. İçinde E. Özvar ve A. Bilgin (Ed.), *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi* (ss. 15–32). Türk Dünyası Belediyeler Birliği.
- Pirenne, H. (2014). *Ortaçağ Kentleri* (S. Karadeniz (Çev.); 13. Baskı.). İletişim Yayınları.
- Radovanovic, V. (1928). Priştina. İçinde *Narodna Enciklopedija: C. III* (ss. 694–696). Bibliografski Zavod D. D. Zagreb.
- Rexha, İ. (2016). Vendbanimet Dhe Popullsia Albane e Kosoves (Sipas Deftereve Osmane te Shekullit XV). İçinde *İnstituti Historise “Ali Hadri” Prishtines*. İnstituti Historise “Ali Hadri” Prishtines.
- Rıızaj, S. (1964). Rudarı (Madendzije) u Sistemu Privilegija i Duznosti

-
- (Muaf ve Müsellem Reaya). *Buletini i Muzeumit Te Kosove Metohis Glasnik Muzeja Kosova i Metohije, IX*.
- Rızaç, S. (1982). *Kosova Gjate Shekujve XV, XVI dhe XVII*. Rilindja.
- Şahin, İ. (2010). Şehir (Osmanlılar'da). İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 446–449). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şahin, R. (2018). Fatih Sultan Mehmed Devri Priştine Kazası (Tahrir Defterlerine Göre). *Cappadocia Journal of History And Social Sciences, 10*, 207–221.
- Şahin, R. (2020). *Osmanlı Yönetiminde Vilçitrın Sancağı (1450-1550)*. Erciyes Üniversitesi.
- Selçuk, H. (2016). *Osmanlı İdaresinde Priştine*. Çizgi Kitabevi.
- Sezer, M. (2017). Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Köstendil (İlıca) Mahalleleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi, 3*(1), 136–150.
- Terzi, A. T. (2006). Piriştina Şehri'nde Meslekler. İçinde *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletler Arası Sempozyumu Tebliğleri* (ss. 281–290). İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi (IRCICA).
- Todorov, N. (1983). *The Balkan City, 1400-1900*. University of Washington Press.
- Tursun Bey. (1977). *Târih-i Ebü'l-Feth* (M. Tulum (Çev.)). Baha Matbası.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*. Türk Tarih Kurumu.
- Vırmiça, R. (1999). *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*. Kültür Bakanlığı.
- Weber, M. (2012). *Şehir Modern Kentin Oluşumu* (D. Martindale ve G. Neuwirth (Ed.); M. Ceyhan (Çev.); 10. baskı). Yarın Yayınları.
- Yenişehirlioğlu, F. (1994). Balkanlarda Osmanlı Mimarisi. *Tarih Çevresi Dergisi, 11*, 27–37.
- Yüksel, A. (1989). Kosova'da Türk Eserleri. *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu*, 45–50.